

Znanost družbe Niklasa Luhmanna

Franc Mali

I.

Pri založbi Suhrkamp je v letu 1990 izšla več kot sedemsto strani obsegajoča knjiga Niklasa Luhmanna *Die Wissenschaft der Gesellschaft* (v nadaljevanju *WdG*). V tej knjigi Luhmann z izvorno sistemsko sociološko teorijo posega na področje analize znanosti in s teorijo znanosti povezanih problemov spoznavne teorije. Že naslov knjige - Znanost družbe (ne Znanost o družbi) - pove, da je avtor izhajal iz obče teorije avtopoetičnih družbenih sistemov. V njegovi sistemski teoriji znanost nastopa kot funkcionalni družbeni sistem, ki se je glede na zgodovinske in družbene okoliščine - v nasprotju s tradicionalnimi družbami je samolegitimirajoča funkcija raziskovanja strukturna komponenta modernih družb - izdiferenciral v operativno zaprt, v odnosu do družbenega okolja avtonomen in samoreferenčen avtopoetični družbeni sistem.

V Luhmannovem sistemskem pristopu je v ospredju družbena razsežnost znanosti, saj nobena izmed njegovih temeljnih epistemoloških predpostavk - tudi kategorija resnice kot simbolno generalizirani medij znanstvene komunikacije ne - ni izključena iz horizonta družbenosti. To pomeni, da ne gre samo za nadaljevanje tradicionalnega sociološkega diskurza raziskovanja, temveč za njegovo nadomestitev z interdisciplinarno sistemsko teorijo znanosti. Četudi ga kritika klasičnih spoznavnih teorij pelje v smer sociologizacije epistemologije, se ne omejuje na ohlapno tezo o družbeni pogojenosti znanstvenega spoznanja.

Luhmann je z analizo nastanka in zgodovinskega razvoja metateorij funkcionalnih družbenih sistemov - v njegovi analizi nastopajo kot "refleksivne teorije" - dokazoval, da je postuliranje družbenega kot apriornega v klasičnih teorijah sociologije vedenja neustrezna rešitev epistemoloških problemov. V razmerju do kantovske spoznavne teorije (mnogodimenzionalen kompleks razlikovanj je tu speljan na diferenco empiričnotranscendentalno), ki v raziskovanju možnosti spoznanja sicer nikoli ni eksplicirala implicitno navzočih momentov "temporalni-

zacije in socializacije" (*WdG*:500), pomeni vulgarni sociologizem prej nazadovanje kot napredek v razvoju sodobne teorije znanosti.

Luhmann v okviru svoje zgodovinsko-sociološke analize reflektivne teorije znanosti opozarja na dva ključna problema vseh avtopoetičnih funkcionalnih družbenih sistemov: t.i. problem cirkularnosti in t.i. problem reduktivnega samoopazovanja (samoopisovanja) subsistemov. V prvem primeru gre za vprašanje, kako znotraj sistema samega pretrgati njegovo cirkularnost, jo asimetrizirati. V drugem primeru gre za vprašanje, kako samoopazovanje (samoopisovanje) sistema samega, četudi ta upošteva načelo selekcije, izpostaviti opazovanju (opisovanju). V sistemu znanosti kot avtopoetičnem družbenem sistemu lahko vprašanje prenehanja cirkularnosti in reduktivnega samoopazovanja sistemov prevajamo v klasično epistemološko vprašanje utemeljevanja znanstvenega vedenja. Luhmann je izenačeval, kar je še dokaz več za njegovo zavezanost družbeni perspektivi preučevanja znanosti, relevantnost eksterne (družbene) z interno (notranjeznanstveno) tematizacijo kriterijev veljavnosti znanstvenega vedenja. Reflektivne teorije, spoznavne teorije, teorije znanosti izhajajo iz problema utemeljevanja znanstvenega vedenja. "Njihov cilj je razvoj samoreferenčnosti sistema, asimetrizacija cirkularnosti, označevanje simbola resnice, ki kroži v sistemu, s kako bolj dognano kategorijo (ravno: resnica!) in pogojevanje njegove uporabe" (*WdG*:471).

Obstaja zveza med funkcionalno sistemsko diferenciacijo modernih družb in naraščajočo zahtevo po reflektivnih teorijah vzpostavljenih avtopoetičnih družbenih sistemov, ki prevajajo paradokse samoreferenčnih konstitucij v obvladljive deskripcije. Od tod izhaja razlika med klasičnimi filozofskimi spoznavnimi teorijami in sodobno sistemsko teorijo znanosti. Prva je problem veljavnosti znanstvenega spoznanja imanentno vezala na ontologijo (npr. kozmološka interpretacija kriterija znanstvene veljavnosti) ali gnozeologijo (npr. transcendentalna interpretacija kriterija znanstvene veljavnosti), druga na sodobno funkcionalno sistemsko družbeno teorijo. V okviru te zadnje (sistemsko-sociološke) perspektive pomeni razlikovanje konteksta znanstvenega odkritja (context of scientific discovery) in konteksta znanstvenega upravičevanja (context of scientific justification) manj pomembno diferenco samoreferenčnega delovanja sistema znanosti. Za Luhmanna je vztrajanje tradicionalne epistemologije (logičnopolitičnega izvora pri strogem razlikovanju geneze in veljavnosti znanstvenega vedenja spoznavno-teoretsko neproduktivno. Po njegovem prepričanju lahko omenjeno diferenco uvrstimo zgolj v rang znanstveno specifičnih zvižah deparadoksacije (Entparadoxierungstrick). Ta nas

ne pelje iz krožnosti spoznavnoteoretske argumentacije, temveč na neki drug način znova potiska vanjo.

Luhmann svoje sistemsko sociološke teorije znanosti ni nikoli razumel v smislu dokončne rešitve tradicionalnih epistemoloških problemov; tudi rešitve problema konteksta odkritja in konteksta upravičevanja znanstvenih teorij ne. Že samo njegova splošna definicija kategorije refleksije je zgovoren dokaz za to. Po Lumanu refleksija pomeni opisovanje (opazovanje) v sistemu samem, s ciljem vzpostaviti njegovo identiteto (ne enotnost). Ni pa pripisal refleksiji, ne glede na njene kognitivne stilizacije, oblike dovršenosti. "Sistem je samemu sebi v celoti netransparenten" (WdG:483).

Zadnje velja toliko bolj za teorijo znanosti; vključno s kognitivnimi znanostmi v današnjem pomenu. Od refleksivnih teorij drugih funkcionalnih družbenih sistemov se ločuje v tem, da tu znanstvenega opazovanja (opisovanja) znanosti ne moremo eksternalizirati. Avtološkost (znanstvene) teorije znanosti šele omogoča soočanje s paradoksom interno eksternega opazovanja (opisovanja). V primerjavi s posameznimi znanstvenimi teorijami (na primer kvantno fiziko) vsebuje višjo stopnjo negotovosti. Zato od nje, kar je v nasprotju s prepričanjem tradicionalnih metafizičnih spoznavnih teorij, ne moremo pričakovati končne utemeljitve znanstvenega vedenja. Teorija znanosti kot ena izmed refleksivnih teorij funkcionalnih družbenih sistemov - Luhmann je v knjigi na kratko predstavil tudi zgodovinski nastanek in razvoj vseh drugih refleksivnih teorij (političnih, teoloških itd.) - "...daje na razpolago samo vodilne diference, s pomočjo katerih se raziskovanje izkazuje kot 'znanstveno' - na primer diference resnično/neresnično, spoznanje/predmet, teorija/metoda, geneza/veljavnost" (WdG:486).

Luhmann je stopnjevanje (meta)ravni vedenja v vsakem primeru povezoval z naraščanjem njegove verjetnostne narave (verjetnost kot nasprotje gotovosti). To se kaže tudi v Luhmannovi opredelitvi razmerja med *episteme* in *doxa*. Nemški sociolog je zavrnil prepričanje, razširjeno že od antike, da se znanstveno vedenje od vsakdanjega vedenja oz. zdrave pameti loči po svoji gotovosti. Sklepal je, da velja ravno nasprotno. Če ta njegov sklep skušamo "prevajati" na raven (v sodobni filozofiji znanosti še vedno prevladujočih) polemik med induktivnim verifikacionizmom in deduktivnim falsifikacionizmom, ni dvoma, da je na stališču zadnjega. Ob tem je vendarle treba dodati, da je takšno prevajanje mogoče le pogojno. Sistemsko teorija znanosti namreč uvaja povsem nov kategorialni aparat. To se nenazadnje kaže tudi pri konceptu verjetnostne narave znanstvenega vedenja. Luhmann je sicer

trdil, da z znanostjo ne narašča gotovost spoznanja, temveč njegova negotovost, pristavil pa je, da to poteka v ravno še tolerantnih mejah. Negotovost v evoluciji kompleksnosti sistema znanosti je nadzorovana. Sistem znanosti ni samo rekurzivno delujoč, avtonomen, samoreferenčen sklenjen sistem, temveč tudi strukturno determinirajoč sistem.

"Od tega, katera razlikovanja si sistem prisvoji za svoje delovanje, je odvisen potek njegovega nadaljnega delovanja; katera razlikovanja ima sistem na razpolago, pa je odvisno od rezultatov njegovih predhodnih delovanj" (*WdG*:326).

V strukturno-determinirajoči naravi samoreferenčnega delovanja sistema znanosti je vključeno načelo selektivnosti. To se kaže tudi prek razsežnosti systemske "zmožnosti razčlenjevanja in rekombinacije" (*WdG*:330), pri čemer prevzame temeljno eksplanatorno funkcijo kategorija resnice kot simbolno generalizirani komunikacijski medij.

II.

Že iz Luhmannovih (številnih) predhodnih spisov, izdanih pred *WdG*, je znano, da mu koncept resnice kot simbolno generalizirani komunikacijski medij pomeni osrednje načelo delovanja podsistema znanosti. Naj tu zgolj opozorimo na eksplikacijo koncepta resnice v njegovih *Soziologische Aufklärung* (v nadaljevanju *SA*) iz začetka sedemdesetih let. V svojem zadnjem delu, kjer odpira nove razsežnosti v preučevanju znanstvene epistemologije, pa je mnogodimenzionalni koncept resnice v znanosti še posebej skrbno analiziral.

Abstraktni kod resnice je vodilna diferenca sistema znanosti. Je pogoj za izdiferenciranje družbenega sistema znanosti. Ta se od drugih funkcionalnih sistemov družbe ločuje po abstraktnem kodu resnice, ki je značilnost družbenega podsistema znanosti. Kodu resnice ne gre za difference, kot so na primer pravično - nepravilno, pozicija-opozicija, imanentno-transcendentno, temveč za diferenco resnično-neresnično. "Kod resnice je rezultat znanosti, s katerim si znanost sama zagotavlja svojo lastno kontinuiteto, navkljub vsem teoretskim razkrojem in paradigmatiskim revolucijam" (*WdG*:273).

Pripoznavanje takšne vrste znanstvene kontinuitete, ki je utemeljena v binarnem kodu resnice (razcep resnično - neresnično ob upoštevanju načela izključevanja tretje vrednosti), je pri Luhmannu v drugih pomenskih zvezah tudi drugače označena: na primer "samosubstitutiv-

ni red" (*WdG*:342). Samosubstitutivni red pomeni, da je substitut resnice v znanosti lahko samo resnica, ne pa lojalnost, familiarnost, partijska disciplina ali kaj drugega. Glede na dosedanje interpretacije Kuhbove teorije znanosti je zanimivo, da Luhmann v Kuhbovem modelu revolucionarnih sprememb znanstvenih paradigem zaznava prej radikalizacijo načela substitutivnega reda - to radikalizacijo zavrača - kot pa njegovo odsotnost. Po njegovem prepričanju je v Kuhbovem modelu pojasnjevanja znanstvenega razvoja razkroj obstoječe paradigme na posameznem področju znanstvenega raziskovanja mogoč le ob eksistenci njenega substituta - nove paradigme. Luhmann v nasprotju s takšnim razumevanjem zgodovine znanstvenih sprememb dopušča, da razkroju neke paradigme sledi tudi daljša ali krajša teoretska paznina.

V Luhmannovem binarnem kodu resnice je vsebovano načelo koherence. Teorije koherenčnosti izključujejo apriorizem eksternega kriterija resničnosti. V zahtevi po izključitvi t.i. zunajreferenčnih kriterijev resničnosti - na tem postulatlu temelji korespondenčna teorija resnice - je bil Luhmann dosleden: "Resnica ni lastnost kakršnihkoli objektov, stavkov ali kognicij, temveč pojem označuje neki medij pojavljanja odprtih komunikacij; ali rečeno tudi: polje odprtih možnosti, v okviru katerih se komunikacije v posebnih okoliščinah avtopoetično organizirajo" (*WdG*:173).

Kljub temu, da Luhmann ni zavračal hevristične funkcije načela koherenčnosti pri pojasnjevanju evolucijske teorije kompleksnih znanstvenih sistemov (to ne pomeni, da je kriterij koherence enak kriteriju kompleksnosti), je pojem koherence nadomestil s pojmom informacijske redundance. V osmem poglavju svoje knjige, naslovljenem *Evolucija*, jo je speljal na evolucionistično funkcijo stabiliziranja sistema.

Na tem mestu ni mogoče predstaviti vseh nadržbnosti Luhmannovega koncepta resnice kot simbolno generaliziranega komunikacijskega medija v znanosti. (V svojih teoretskih ugotovitvah se je opiral med drugim tudi na Parsonsovo teorijo simbolno generaliziranih medijev izmenjave in Heiderjevo teorijo percepcijskih medijev.) Kljub temu pa se nam zdi potrebno opozoriti na tisto njeno strukturno značilnost, brez katere si ni mogoče zamišljati njene vloge - kot vodilne diference - v samoopazovanju (samooapisovanju) avtopoetičnega sistema znanosti. Gre za binarno strukturo koda resnice. Binarni kod v nasprotju z dualnim kodom (omejuje se na klasifikacijo) predpostavlja t.i. načelo izključevanja tretjega. Takšen artificiozan tip binarnosti je prvi pogoj

abstrakcije, na osnovi katere se lahko šele oblikuje kod medija, ki specificira območje delovanja tega medija.

Luhmann je v zvezi s tem zapisal: "Sicer velja, kar velja za vsa razlikovanja, za vse bipolarnne forme: da to razlikovanje določa neko mejo, ki jo moramo prestopiti, če naj pridemo z ene strani na drugo - v našem primeru od resnice k neresnici oziroma obratno. Prestopanje predpostavlja čas, saj ne moremo biti istočasno na obeh straneh. Torej binarna kodiranost sproža zaporednost delovanja in kot učinek tega tvorbo sistema. Prestop meje dalje odpira uporabno možnost, da se v teku časa preko delovanja sistema oblikujejo kompleksni programi. Tako kodi kot programi delujejo neodvisno od okolja sistema. Gotovost realitete, ki jo sistem producira za samega sebe, ne izvira iz načela adekvatnosti, temveč samo iz dejanskega izvrševanja lastnih operacij" (*WdG*:195).

Lahko bi dejali, da je v citirani misli o funkciji binarne strukture koda resnice matrica za pojasnitev strukturnih lastnosti sistema znanosti in njegovega razmerja do družbenega okolja: znanstvenega sistema kot rekurzivno delujočega sistema, znanstvenega sistema kot (že omenjenega) strukturno-determinirajočega sistema, znanstvenega sistema kot avtonomnega sistema, znanstvenega sistema kot samoreferenčno zaključenega sistema. Za Luhmanna, ki je v *WdG* temeljito obdelal vsako strukturno lastnost sistema posebej (in njihove medsebojne povezanosti), so binarne strukture kodov specializirane ravno za tvorjenje sistemov. Obstaja empirično potrjena zveza med družbeno funkcijo, abstraktnostjo koda in zakonitostjo raziskovanja sistema znanosti. Rekurzivnost pomeni, da so razlogi za spremembe stanja sistema znanosti le v delovanju sistema samega. Predpostavke o okolju sistema se odčitavajo in spreminjajo na temelju delovanja sistema samega. Omenili smo že, da se strukturno determinirajoča lastnost sistema nanaša na spoznavno-teoretsko cirkularnost (oziroma koherenčnost) znanosti. Avtonomnost sistema predpostavlja enotnost sistema znanosti na temelju lastnega delovanja. To pomeni, da meje sistema definira sistem sam in ne njegovo okolje. Avtonomija ne predpostavlja odprave vzročne povezanosti med sistemom in okoljem. Vendar to ne spreminja dejstva, da sistem sam definira svojo enotnost in svoje meje. Samoreferenčna zaključenost sistema znanosti izključuje možnost, da bi t.i. eksterni inputi specificirali strukture sistema in determinirali njegova delovanja.

Lastnosti sistema znanosti, kot so rekurzivnost, samoreferenčnost, avtonomnost in strukturna determiniranost (tu smo se omejili le na njihovo naštevanje), se stekajo na skupni imenovalci - na avto-

poetičnost sistema znanosti. Avtopoetični sistem je po Luhmannu tisti sistem, ki elemente oziroma omrežje elementov, iz katerih obstaja, sam producira. Načelo avtopoetičnosti je ateleološko načelo, ki ima pomembno vlogo pri odpravi klasičnih "idealističnih" in transcendentalno-teoretičnih spoznavnih teorij.

III.

Zaradi avtopoetičnosti ni sistem znanosti nič manj družben. Na to dejstvo je treba v kontekstu naše obravnave vedno znova opozarjati. Za Luhmanna je izvedba avtopoezis znanosti istočasna izvedba avtopoezis družbe. Znanstveni sistem se lahko izdiferencira samo v družbi. Poseg družbe na znanost je dvojen - tako od zunaj kot od znotraj (preko drugih funkcionalnih sistemov družbenega okolja in preko avtopoetičnosti znanosti same). Enako seveda velja za razmerje znanosti do družbe.

Luhmann je v uvodu svoje obravnave znanosti družbe zapisal, da mora t.i. spoznavno-sociološki (wissenssoziologische) problem resnice postati predmet razmisleka vseh znanstvenih disciplin. Sam je družbeno-strukturne predpostavke komunikacijskega medija resnice znanosti najbolj izrazilo zaznaval v naravi in funkciji znanstvene reputacije kot vzporednega koda resnice. S tem je v kontekst svoje epistemologije znanosti vključil eno bolj kontroverznih tem sodobne sociologije znanosti. Izhajal je iz dveh predpostavk: družbeno strukturne diferenciacije interakcijskega sistema (celota možnih komunikacij - komunikacija navzočih) in specifičnega načela znanstvenih socializacijskih in komunikacijskih procesov, t.i: stopnjevanje pripravljenosti na konflikt ob hkratnem slabljenju diskreditivnih učinkov konflikta. (Zadnja Luhmannova predpostavka močno spominja na popperjanski racionalistični princip kritične znanstvene diskusije.)

Ob navzočnosti predhodno opisanih pogojev (in drugih pogojev: na primer nevidnost oziroma nekontroliranost "mehanizma" podeljevanja reputacije) prevzame kategorija znanstvene reputacije znotraj nepreglednega kompleksa modernih znanstvenih komunikacij selekcijsko funkcijo. "Reputacija zahteva koncentracijo pozornosti in izbiro tistega, kar z večjo verjetnostjo zasluži več pozornosti kot drugo" (WdG:246).

Luhmann je izražal mnenje, da reputacija znanstvenika (znanstvene institucije itd.) v znanstveni skupnosti lahko kot vzporedni kod znanstvene resnice prevzame pomembno orientacijsko funkcijo v sistemu znanosti, spodbuja ali zatira motivacijo posameznih raziskovalcev za

preučevanje določenega tematskega področja itd. Ne da bi se na tem mestu podali v obširnejši prikaz problema reputacijskega sistema kot vzporednega koda resnice, naj opozorimo na določeno genezo Luhmannovih pogledov na to sociološko znanstveno vprašanje. Nemški sociolog je v svojem delu pred dvajsetimi leti (v prvem zvezku SA, prva izdaja leta 1970), kjer se je že lotil tematizacije razmerja med resnico in reputacijo v znanosti, še dopuščal vzpostavitev morebitne alternative sistemu reputacije, ko gre za določitev najustrežnejšega selekcijskega mehanizma v vedno bolj netransparentnem kompleksu znanstvenih komunikacij. Luhmann je med drugim zapisal: "Neka primerjava družbenih znanosti s teoretsko bolj konsolidiranimi naravoslovnimi znanostmi dopušča domnevo, da bi lahko razvoj obsežnejših in vendarle v neki meri konsistentnih znanstvenih teorij zmanjševal območje tistih selekcijskih mehanizmov, ki so vezani na reputacijo" (SA, zv. 1:245).

V svojem zadnjem delu *WdG* Luhmann takšne ali drugačne alternative sistemu znanstvene reputacije kot selekcijskega mehanizma v evoluciji znanstvenega vedenja ne omenja več. Kljub temu, da tudi on pripoznava v mehanizmu podeljevanja znanstvene reputacije v praksi morebitni obstoj pristranosti (v jeziku klasične normativistične sociologije znanosti gre za prevlado partikularnih nad univerzalnimi znanstvenimi normami), kar pa naj ne bi dolgoročno nikoli peljalo v prevlado načela samovolje v reputacijskem sistemu, sklepa, da "...bi svojevrsten spoj inkluzije in samouravnave, ki je dosežen preko mehanizma reputacije, težko nadomestili" (*WdG*:354).

Razlog za to, da je sedaj Luhmann znanstveni reputaciji kot vzporednemu kodu resnice pripisal neke vrste rekurzivno selekcijsko funkcijo - sam je menil, da je samostopnjujoča se reputacija (npr. pri posameznem znanstveniku ali drugem nosilcu reputacijskega koda) povsem ustreza bistvenim karakteristikam avtopoetičnega sistema znanosti - je najbrž treba iskati tudi v dejstvu, da mu ločevanje med binarno strukturiranim kodom resnice sistema znanosti in njegovo programiranostjo (sem je uvrstil teorije, metode itd.) pomeni iz hevrističnega zornega kota najpomembnejšo diferenco. Ne smemo namreč prezreti, da reputacija v znanosti, ne glede na to, da po svojih strukturnih lastnostih ni povsem istovetna s kodom resnice, v Luhmannovi sistemski teoriji znanosti deluje kot vzporedni kod resnice; lahko prevzame njegovo vlogo (teorija sama po sebi tega ne more storiti).

V sklepnem delu našega razpravljanja moramo poudariti, da Luhmannova sociologizacija epistemologije ni v nobenem trenutku pristala v spoznavno nereproduktivnem relativizmu ali celo skepticizmu. (Ta dva

prihajata na plano v nekaterih različicah sodobne sociologije znanstvenega védenja). Nemški sociolog ni zanikal pomena konstruktivizma v teoriji mišljenja pri odpiranju sistemske sociološke eksplanacije kategorije resnice v znanosti. Pristavil pa je, da konstruktivizem zunaj okvirov sistemske teorije znanosti še ni pripeljal k adekvatni sociologizaciji epistemologije. Njegov sklep v zvezi s tem je, da "...v sociologiji (še) ni nobenih vzporednic s tem, kar se že dolgo poizkuša v biologiji" (*WdG*:71).

Predhodne Luhmannove misli ni mogoče razumeti samo kot kritičnega pripoznanja dejstva, da so naravoslovne vede v primerjavi s sociologijo v celi vrsti konceptov bližje sodobnim kognitivnim znanostim, temveč tudi kot njegov poziv k interdisciplinarnemu raziskovanju znanosti. Naj tu samo opozorimo na njegove odgovore Volpiju (v zbirki intervjujev, ki so izšli leta 1987 pod naslovom *Archimedes und wir*). Dejal je, da konceptov in instrumentov, ki tvorijo arhitekturo njegove sistemske teorije, ni črpal iz tradicionalnih socioloških teorij, temveč iz interdisciplinarne perspektive. Zdi se, da je v njegovi epistemologiji znanosti - že zaradi narave preučevanega predmeta samega - ta interdisciplinarni diskurz dosegel enega svojih vrhov.

Luhmannovo zavračanje koncepta razlikovanja naravoslovnih in duhovnih znanosti je odsev njegove interdisciplinarne širine. Omenjeni tip diferenciacije znanstvenega védenja je po mnenju nemškega teoretika znanosti opravil svoje zgodovinsko poslanstvo. Dualizem narava-duh je izgubil svoj smisel. Kar zadeva razvoj teorije znanosti, lahko govorimo samo še o negativnih in pozitivnih bilancah omenjenega spoznavnega razcepa. Zadnje (pozitivna bilanca) se kaže v dejstvu, da so koncepti t.i. tradicionalnih duhovnih znanosti, ob ustreznih preinterpretacijah, našli pot v današnji konstruktivizem.

Čisto na koncu naj še enkrat ponovimo, da Luhmannova epistemologija znanosti, ki jo avtor razvija v *WdG*, kljub kritiki klasičnih (ontološko zasnovanih) konceptov resnice v teoriji znanosti, ni nikoli zašla v območje družbene vulgarizacije spoznavnih vprašanj znanstvenega védenja. V tej luči ni pomembna samo zaradi svojega izvirnega sistemsko teoretskega obravnavanja znanosti, temveč tudi zato, ker ji je uspelo zadržati neko vrsto uravnoteženosti in konsistentnosti v času, ki je poln radikalnih zanikanj klasičnih epistemoloških načel.

Literatura

LUHMANN, Niklas. (1990): *Die Wissenschaft der Gesellschaft*. Suhrkamp Verlag: Frankfurt/M.

LUHMANN, Niklas. (1970): *Soziologische Aufklärung*, Band 1. Westdeutscher Verlag GmbH: Opladen.

LUHMANN, Niklas. (1987): *Archimedes und wir*. Merve Verlag: Berlin.